

قصیده شافیة ابوفراس حمدانی
اثر: دکتر محمد دزفولی
استادیار دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران
(از ص ۴۵۹ تا ۴۷۸)

چکیده:

بنی عباس در سال ۱۳۲ هـ با شعار حکومت خاندان پیامبر (ص) قدرت را در سرزمینهای اسلامی به دست گرفتند. اما پس از تحکیم پایه‌های حکومت خود، دست به کشتار نوادگان پیامبر اکرم (ص) در گستره زمین و درازای زمان زدند. ابوفراس شاعر، گوشه‌ای از این جنایات بنی عباس را فهرست‌وار در لابه‌لای قصیده‌ای ۶۰ بیتی گنجانده است و بدین گونه دل‌های دردمند شیعیان اهل بیت پیامبر (ص) را شفا بخشیده است که این قصیده را از همین روی، «قصیده شافیة» نامیده‌اند. در این مقاله، به ترجمه کامل و شرح لازم و مناسب اشعار، و ذکر حوادث تاریخی آن، پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: بنی عباس، ابوفراس حمدانی، قصیده شافیة، اهل‌البیت (ع).

مقدمه :

أبو العلاء الحارث بن سعيد بن حمدان، معروف به أبو فراس حمدانی، در سال ۳۲۰ هـ ق در موصل به دنیا آمد و در سال ۳۵۷ هـ. ق، در سن ۳۷ سالگی، در زمان أبوالمعالی (پسر سیف الدوله)، و به دست غلام سیف الدوله کشته شد.

أبو فراس در شانزده سالگی، از طرف پسرعموی خویش سیف الدوله، به امارت بر شهرهای مُنْبِج و حَرَّان منصوب شد. او در دوره امارت خود بر اثر درگیری با رومیان به اسارت آنها در آمد و به مدت چهار سال (از سال ۳۵۱ تا ۳۵۵ هـ. ق) در اسارت به سر برد که در خلال این ایام، اشعار پر سوز بسیاری سرود که بعدها به «أُسْرِيَّات» یا «رُومِيَّات» مشهور شد. (عمر فروخ، تاریخ الأدب العربی، ج ۲، ص ۴۹۵)

أبو فراس، هم از اصحاب شمشیر بود و هم از اصحاب قلم. هم امیر شعر بود و هم امیر سپاه. هم هیبت ملوک داشت و هم ظرافت طبع شاعران و ادیبان. (علامه امینی، الغدیر، ج ۳، ص ۴۰۵)

تعالی درباره او نوشته است: «او در ادب و فضیلت، کرامت و شرافت، عظمت و بلاغت و برجستگی، دلآوری و دلیری، یگانه روزگار و خورشید دوران خود بود. صاحب بن عباد گفته است: شعر بایک پادشاه آغاز گردید و با پادشاهی دیگر خاتمه یافت. که منظور امرؤ القیس است و ابو فراس = بُدِيءَ الشَّعْرُ بِمَلِكٍ وَ حُتِمَ بِمَلِكٍ». (تعالی، بنیمة الدهر، ج ۱، ص ۵۷)

أبو فراس قصیده‌ای دارد با قافیۀ «میم» در ۶۰ بیت، که در مدح خاندان پیامبر اکرم - صلوات الله عليهم أجمعين - سروده و به قصیده شافیة مشهور شده است. وی این قصیده را در حقیقت در جواب قصیده ابن سُّكْرَةَ عباسی سروده است.

إبن سُّكْرَةَ (متوفی ۳۸۵ هـ. ق) که نام او محمد بن عبد الله بن محمد است از فرزندان علی بن مهدی عباسی، و از خاندان بنی عباس است (زرکلی، الأعلام، ج ۶، ص ۲۲۵ / نیز: جرحی زیدان، تاریخ آداب اللغة العربیة، ج ۱، ص ۵۷۳ / تعالی، بنیمة الدهر، ج ۳، ص ۳ / عمر فروخ، تاریخ الأدب العربی، ج ۲، ص ۵۶۵) و از دشمنان اهل بیت پیامبر اکرم (ص) به شمار می رود و قصیده‌ای در دشمنی با این خاندان سروده با این مطلع:

بَنُو عَلِيٍّ دَعُوا مَقَالَتَكُمْ
لَا يَنْقُصُ الدَّرَّ وَضَعُ مَنْ وَضَعَهُ

(علامه امینی، الغدیر، ج ۳، ص ۴۰۳)

«ای فرزندان علی! سخن و ادعای خود را رها کنید. کسی که از مروارید بدگویی کند هیچگاه از ارزش مروارید چیزی نمی‌کاهد».

هم ابو فراس جواب قصیده او را داده است و هم شاعر شیعی دیگری به نام ابن حجاج بغدادی (همان، ج ۴، ص ۸۸. درباره ابن حجاج ر. ک به: عمر فروخ، تاریخ الأدب العربی، ج ۲، ص ۵۷۴ / و نیز: ثعالبی، بنیمة الذهر، ج ۳، ص ۳۵).

ابن سُکُره در شعر دیگری به ساحت مقدس حضرت صدیقه کبرا فاطمه زهرا(س) جسارت کرده که باز ابن حجاج با کلماتی سخت کوبنده پاسخ او را داده که بخشی از این پاسخ را علامه امینی در جلد ۴ الغدیر - ص ۸۹ آورده است.

ابوفراس بعد از درگذشت پسر عمویش سیف الدوله (در سال ۳۵۶هـ)، از فرمان پسر او ابوالمعالی سر پیچی کرد و در صدد توسعه قلمرو حکومتی خود در نواحی شامات برآمد. ظاهراً وی اهداف بلند و مهمی را از این کار در سر داشته که شاید یکی از آنها به اعتقاد این جانب، انتقام از حکومت عباسیان بوده است بخاطر ستمهایی که بر آل علی(ع) روا داشته‌اند. مؤید این نظر، ابیات ۳ تا ۷ قصیده شافیة اوست.

به هر حال ابوفراس یکسال بعد از فوت سیف الدوله، به دست غلام او کشته شد و این امر مایه تأسف ابوالمعالی و خانواده‌اش گردید(همان، ج ۳، ص ۴۱۵). و اینک اصل قصیده:

مدح آل البيت

- ۱ - الدَّيْنُ مُخْتَرَمٌ ، وَ الْحَقُّ مُهْتَضَمٌ
وَ فَيْئِيْءُ آلِ رَسُولِ اللَّهِ مُقْتَسَمٌ
- ۲ - وَ النَّاسُ عِنْدَكَ لَا نَاسَ فَيُحْفِظُهُمْ
سَوْمُ الرُّعَاةِ ، وَ لَا شَاءَ ، وَ لَا نَعَمٌ
- ۳ - إِنِّي أَبِيتُ قَلِيلَ النَّوْمِ أَرْقَنِي
قَلْبٌ تَصَارَعَ فِيهِ الْهَمُّ وَ الْهَمَمُ
- ۴ - وَ عَزْمَةٌ ، لَا يَنَامُ اللَّيْلَ صَاحِبُهَا
إِلَّا عَلَى ظَفَرٍ ، فِي طَيْئِهِ كَرَمٌ

- ۵ - يُصَانُ مُنْهَرِي لِأَمْرِ لَا أُبْوَحُ بِهِ
وَ الدَّرْعُ وَ الرُّمْحُ وَ الصَّمْصَامَةُ الخَدِيمُ
- ۶ - وَكُلُّ مَا نِيرَةَ الصُّبْعَيْنِ ، مَسْرَحُهَا
رِمَتْ الْجَزِيرَةَ ، وَ الخِذْرَافُ وَ العَنَمُ
- ۷ - وَ فِتْيَةٌ ، قَلْبُهُمْ قَلْبٌ إِذَا رَكِبُوا
يَوْمًا ، وَ رَأَيْتُهُمْ رَأَى إِذَا عَزَمُوا
- ۸ - يَا لِرَجَالٍ ! أَمَا لِلَّهِ مُنْتَصِفٌ
مِنَ الطَّغَاةِ ؟ أَمَا لِلدِّينِ مُنْتَقِمٌ ؟
- ۹ - بَنُو عَلِيٍّ رَعَايَا فِي دِيَارِهِمْ
وَ الْأُمَرَاءُ تَمْلِكُهُ النَّسْوَانُ وَ الخَدَمُ
- ۱۰ - مُحَلِّتُونَ ، فَأَصْفَى شُرْبِهِمْ وَ شَلَّ
عِنْدَ الوُرُودِ ، وَ أَوْفَى وُدَّهُمْ لَمَمٌ
- ۱۱ - فَالْأَرْضُ إِلَّا عَلَى مُلَاكِبِهَا ، سَعَةٌ
وَ الْمَالُ ، إِلَّا عَلَى أَرْبَابِهِ ، دَيْمٌ
- ۱۲ - وَ مَا السَّعِيدُ بِهَا إِلَّا الَّذِي ظَلَمُوا
وَ مَا الْعَنِيُّ بِهَا إِلَّا الَّذِي حَرَمُوا
- ۱۳ - لِمُتَّقِينَ مِنَ الدُّنْيَا عَوَاقِبُهَا
وَ إِنْ تَعَجَّلَ مِنْهَا الظَّالِمُ الْأَيْمُ
- ۱۴ - لَا يُطْعِمَنَّ بَنِي الْعَبَّاسِ مُلْكُهُمْ
بَنُو عَلِيٍّ مَوَالِيَهُمْ وَ إِنْ زَعَمُوا
- ۱۵ - أَتَفْخَرُونَ عَلَيْهِمْ - لَا أَبَا لَكُمْ -
حَاشَى كَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ جَدُّكُمْ
- ۱۶ - وَ مَا تَوَازَنَ يَوْمًا بَيْنَكُمْ شَرَفٌ
وَ لَا تَسَاوَتْ بِكُمْ فِي مَوْطِنٍ قَدَمٌ
- ۱۷ - وَ لَا لَكُمْ مِثْلُهُمْ فِي الْمَجْدِ مُتَّصِلٌ
وَ لَا لِجَدِّكُمْ مَسْعَاءُ جَدَّهُمْ

- ١٨ - وَلَا لِعِزِّكُمْ مِنْ عِزِّهِمْ شَبَّةٌ
وَلَا نَفِيلَتُكُمْ مِنْ أُمَّهِمْ أُمَّمٌ
- ١٩ - قَامَ النَّبِيُّ بِهَا ، يَوْمَ الْعَدِيرِ ، لَهُمْ
وَاللَّهُ يَشْهَدُ وَالْأَمْلاَكُ وَالْأُمَّمُ
- ٢٠ - حَتَّى إِذَا أَصْبَحَتْ فِي غَيْرِ صَاحِبِهَا
بَاتَتْ تُنَازِعُهَا الذُّؤْبَانُ وَالرَّخْمُ
- ٢١ - وَصَيَّرَتْ بَيْنَهُمْ سُورَى كَأَنَّهُمْ
لَا يَمْعُرُونَ وَلَا هَا حَقُّ أَيُّهُمْ
- ٢٢ - تَاللَّهِ ، مَا جَهَلَ الْأَقْوَامُ مَوْضِعَهَا
لَكِنَّهُمْ سَتَرُوا وَجْهَ الَّذِي عَلِمُوا
- ٢٣ - ثُمَّ أَدْعَاهَا بَنُو الْعَبَّاسِ إِزْنَهُمْ
وَمَا لَهُمْ قَدَمٌ ، فِيهَا ، وَلَا قَدَمٌ
- ٢٤ - لَا يُذَكِّرُونَ ، إِذَا مَا مَعْتَرَّ ذُكُرُوا ،
وَلَا يُحَكِّمُ ، فِي أَمْرٍ ، لَهُمْ حَكَمٌ
- ٢٥ - وَلَا رَأَهُمْ أَبُو بَكْرٍ وَصَاحِبُهُ
أَهْلًا لِمَا طَلَبُوا مِنْهَا ، وَمَا زَعَمُوا
- ٢٦ - فَهَلْ هُمْ مُدْعَوْهَا غَيْرَ وَاجِبَةٍ
أَمْ هَلْ أَيْمَتُهُمْ فِي أَخْذِهَا ظَلَمُوا ؟
- ٢٧ - أَمَا عَلَيَّ فَقَدْ أَدْنَى قَرَابَتِكُمْ ،
عِنْدَ الْوِلَايَةِ ، إِنْ لَمْ تُكْفِرِ النَّعَمُ
- ٢٨ - هَلْ جَاجِدُ يَا بَنِي الْعَبَّاسِ نِعْمَتَهُ
أَبُوكُمْ ، أَمْ عُيَيْدُ اللَّهِ ، أَمْ قُنْتُمْ ؟
- ٢٩ - بِئْسَ الْجَزَاءُ جَزَيْتُمْ فِي بَنِي حَسَنِ
أَبُوهُمْ الْعَلَمُ الْهَادِي وَ أُمَّهُمْ
- ٣٠ - لَا بِنَيْعَةٍ رَدَعَتِكُمْ عَنْ دِمَائِهِمْ
وَلَا يَمِينٍ ، وَلَا قُرْبَى ، وَلَا ذِمَمٌ

- ٣١ - هَلَا صَفَحْتُمْ عَنِ الْأَسْرَى بِلَا سَبَبٍ
لِأَصْأَفِجِينَ بِبَدْرِ عَنِ أُسَيْرِكُمْ ؟
- ٣٢ - هَلَا كَفَفْتُمْ عَنِ الدِّيَابِجِ أَلْسِنَتَكُمْ
وَعَنِ بَنَاتِ رَسُولِ اللَّهِ شَتْمَكُمْ ؟
- ٣٣ - مَا نَزَّهَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ مُهْجَتُهُ
عَنِ السَّيَاطِ! فَهَلَا نُزَّةَ الْحَرَمُ ؟
- ٣٤ - مَا نَالَ مِنْهُمْ بَنُو حَرْبٍ ، وَإِنْ عَظَمَتْ
تِلْكَ الْجَرَائِرُ ، إِلَّا دُونَ تَيْلِكُمْ
- ٣٥ - كَمْ غَدْرَةٍ لَكُمْ فِي الدِّينِ وَاضِحَةٍ
وَكَمْ دَمٍ لِرَسُولِ اللَّهِ عِنْدَكُمْ
- ٣٦ - أَأَنْتُمْ أَلَهُ فِيمَا تَرَوْنَ ، وَفِي
أَظْفَارِكُمْ ، مِنْ بَنِيهِ الطَّاهِرِينَ ، دَمٌ ؟
- ٣٧ - هَيْهَاتَ لَا قَرَّبْتَ قُرْبِي وَلَا رَجِمٌ
يَوْمًا ، إِذَا أَقَصَتِ الْأَخْلَاقُ وَالشَّيْمُ
- ٣٨ - كَأَنْتَ مَوْدَّةٌ سَلْمَانٍ لَهُ رَجِمًا
وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ نُوحٍ وَآبِيهِ رَجِمٌ
- ٣٩ - يَا جَاهِدْ فِي مَسَاوِيهِمْ يُكْتَمُهَا
عَظْرُ الرَّشِيدِ بِيَحْيَى كَيْفَ يَنْكِتُمْ ؟
- ٤٠ - لَيْسَ الرَّشِيدُ كَمُوسَى فِي الْقِيَاسِ وَلَا
مَأْمُونُكُمْ كَالرِّضَا إِنْ أَنْصَفَ الْحَكَمُ
- ٤١ - ذَاقَ الرُّبَيْرِيُّ غِبَّ الْجِنِّ وَانْكَشَفَتْ
عَنِ أَبِيهِ فَاطِمَةَ الْأَقْوَالِ وَالثُّهَمُ
- ٤٢ - بَاؤُوا بِقَتْلِ الرِّضَا ، مِنْ بَعْدِ بَيْعَتِهِ ،
وَ أَبْصَرُوا بَعْضَ يَوْمٍ رُشِدَهُمْ وَ عَمُوا
- ٤٣ - يَا عُصْبَةَ شَقِيتَ مِنْ بَعْدِ مَا سَعِدْتَ
وَمَعْتَرَأَ هَلَكُوا مِنْ بَعْدِ مَا سَلِمُوا

- ٤٤ - لَبِئْسَ مَا لَقِيتَ مِنْهُمْ ، وَإِنْ بَلِيتَ
بِجَانِبِ الطُّفِّ تِلْكَ الْأَعْظَمُ الرَّمَمُ
- ٤٥ - لَا عَن أَبِي مُسْلِمٍ فِي نُصْحِهِ صَفَحُوا
وَلَا الْهُيَيْرِيُّ نَجَّى الْجِلْفُ وَالْقَسَمُ
- ٤٦ - وَلَا الْأَمَانُ لِأَزْدِ الْمُوصِلِ آغْتَمَدُوا
فِيهِ الْوَفَاءُ وَلَا عَن عَمَّهُمْ حَلِمُوا
- ٤٧ - أَبْلِغْ لَدَيْكَ بَنِي الْعَبَّاسِ مَأْلَكَةً :
لَا تَدْعُوا مُلْكَهَا ! مُلَاكُهَا الْعَجَمُ
- ٤٨ - أَتَى الْمَفَاخِرِ أَمَسَتْ فِي مَنَابِرِكُمْ
وَعَيْرِكُمْ أَمْرٌ فِيهِنَّ ، مُحْتَكِكُمْ ؟
- ٤٩ - وَهَلْ يَزِيدُكُمْ مِنْ مَفْخَرٍ عِلْمٌ
وَفِي الْخِلَافِ ، عَلَيْكُمْ يَخْفِقُ الْعِلْمُ
- ٥٠ - يَا بَاعَةَ الْخَمْرِ كُفُّوا عَن مَفَاخِرِكُمْ
لِـمَعَشَرٍ بَسِيعُهُمْ يَوْمَ الْهِيَاجِ دَمٌ
- ٥١ - خَلُّوا الْفَخَارَ لِعَلَّامِينَ إِنْ سُئِلُوا
يَوْمَ السُّؤَالِ ، وَعَمَّالِينَ إِنْ عَلِمُوا
- ٥٢ - لَا يَغْضَبُونَ لِغَيْرِ اللَّهِ ، إِنْ غَضِبُوا
وَلَا يُضِعُونَ حُكْمَ اللَّهِ إِنْ حَكَمُوا
- ٥٣ - تَبَدُّوا التَّلَاوَةَ مِنْ أَبْيَاتِهِمْ أَبَدًا
وَفِي بُيُوتِكُمْ الْأَوْتَارُ وَالنَّعَمُ
- ٥٤ - مِنْكُمْ عَلِيَّةٌ أَمْ مِنْهُمْ ؟ وَكَانَ لَهُمْ
شَيْخُ الْمُغَنِّينَ إِبْرَاهِيمُ ، أَمْ لَهُمْ
- ٥٥ - إِذَا تَلَّوْا سُورَةً ، غَنَّى إِمَامُكُمْ
« قِفْ بِالطُّلُولِ الَّتِي لَمْ يَعْفُهَا الْقِدَمُ »
- ٥٦ - مَا فِي دِيَارِهِمْ لِلْخَمْرِ مُعْتَصِرٌ
وَلَا بُيُوتُهُمْ لِلشُّوْرِ مُعْتَصَمٌ

- ۵۷- وَلَا تَبِيتُ لَهُمْ حُنًى تُنَادِيَهُمْ
وَلَا يُرَى لَهُمْ قِرْدٌ لَهُ حَسْمٌ
- ۵۸- الرُّكْنُ، وَالْبَيْتُ، وَالْأُسْتَارُ مَنْزِلُهُمْ
وَزَمَزَمٌ، وَالصَّافَا، وَالْحِجْرُ، وَالْحَرَمُ
- ۵۹- وَلَيْسَ مِنْ قَسَمٍ فِي الذِّكْرِ نَعْرَفُهُ
إِلَّا وَهُمْ غَيْرِ شَكٍّ ذَلِكَ الْقَسَمُ
- ۶۰- صَلَّى إِلَهُ عَلَيْهِمْ، أَيْنَمَا ذُكِرُوا
لَأَنَّهُمْ لِلرَّوَى كَهْفٌ وَمُعْتَصَمٌ
- * * *

ترجمه و شرح اشعار

- ۱- (می بینی ای ابوفراس که چه سان) دین خدا نابود شده است و حق، غضب گردیده است و میراث خاندان پیامبر، (در دست نا اهلان) تقسیم و پراکنده گشته است.
- ۲- این مردمانی هم که در پیرامون تو هستند، مردمی نیستند که حکومت و فرمان بالادستانشان، آنها را به خشم آورد و غیرتشان را تحریک کند. آنها حتی گوسفند و چهارپا هم نیستند. (این مردمان وضع دین خدا و میراث خاندان پیامبرشان را می بینند ولی هیچ به غیرتشان بر نمی خورد).
- ۳- من شب را با خوابی اندک سپری می کنم زیرا قلبی که در آن اندوهها از سوئی، و تصمیمها و اراده ها از سوی دیگر، با یکدیگر به نزاع پرداخته اند نمی گذارد که من به خواب بروم. او مرا بیدار نگه می دارد.
- ۴- و (باز از عوامل بی خوابی من) عزم و تصمیمی است که صاحبش، شب را نمی خوابد مگر با فکر پیروزی کریمانه و جوانمردانه.
- ۵- من کُره اسب و زره و نیزه و شمشیر بُرآن خود را برای (هدفی والا و) کاری خاص - که فعلاً نمی خواهم آن را آشکار کنم - نگهداری می کنم.
- ۶- همچنین اسبان و شتران بازو در هم پیچیده ام را، که چراگاه آنها در علفزارهای شمال عراق و در میان بوته های رمث و خذراف و عنم است. (زمینهای میان دو رود دجله و فرات تا

شمال عراق را «الجزیره» می‌نامیدند).

۷- و نیز جوانانی را (ذخیره کرده‌ام) که اگر روزی بر مرکب جنگ سوار شوند، قلبی بسیار دلیر و شجاع دارند، و هر گاه تصمیم بر کاری گیرند، بر رأی و اندیشه خود ثابت و استوار می‌ایستند.

۸- ای مردان! آیا کسی نیست که بخاطر خدا، از طغیانگران داد بستاند؟ آیا کسی نیست که انتقام دین خدا را از آنان بگیرد؟

۹- (این درد را به کجا باید برد که) فرزندان علی (ع) در سرزمین خود، همچون رعیتی ساده و تحت حکومت دیگران واقع شده‌اند، اما سرپرستی امور مردم و حکومت، به دست زنان و خادمان افتاده است.

۱۰- آنان را از این آبخشور رانده‌اند، و اگر هم فرصتی برای ورود آنها فراهم شود، زلالت‌ترین بهره آنها را از ته مانده نوشیدنی دیگران قرار می‌دهند. و از سوی دیگر دوستی خالص با آنها، گناه محسوب می‌شود.

۱۱- زمین بر همگان واسع و گسترده است جز بر مالکان واقعی اش (یعنی اهل بیت علیهم السلام)، و اموال بر دیگران، چون باران فرو می‌بارد جز بر صاحبان حقیقی اش.

۱۲- اینک در روی زمین، خوشبخت کسی است که این حاکمان بر او ستم کرده‌اند؛ و توانگر و بی نیاز هم آن کسی است که اینان محرومش ساخته‌اند.

۱۳- عاقبت دنیا، از آن متقین است. اگر چه اکنون ستم پیشه گنهکار، در بدست گرفتن آن شتاب کرده است.

(اشاره به آیه ۱۲۸ سوره اعراف: إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ = زمین از آن خداست، و آن را به هر کس از بندگانش که بخواهد، واگذار می‌کند. و سر انجام برای پرهیزکاران است.)

۱۴- این حکومت، نباید بنی عباس را دچار طغیان و سرکشی کند. آنان - علیرغم گمان باطلشان - باید بدانند که فرزندان علی (ع) همچنان سرور و مولای آنها هستند.

۱۵- ای بی پدرها! آیا شما بر این خانواده فخر می‌فروشید؟ تا آن جا که گویی رسول خدا، جدّ شماست!!!

۱۶- شرافت شما، هیچگاه، حتی یک روز هم، با شرافت ایشان برابری نمی‌کند. و

گامهای شما هم در هیچ جایگاهی، با گامهای ایشان برابری نمی‌کند. (شما کی می‌توانید شرافتی مثل شرافت آنها را کسب کنید. و یا بر جای پای آنها قدم گذارید؟).

۱۷- کسی از میان شما پیدا نمی‌شود که همچون ایشان، با مجد و عظمت، پیوند و اتصالی داشته باشد. نیاکان شما هم هیچگاه، کوششها و تلاشهای جدّ ایشان را نداشته است.

۱۸- رگ و ریشه شما هم هیچ شباهتی به ریشه و اصل آنها ندارد. مادر شما نفیله نیز هیچ قرابت و نزدیکی با مادر ایشان ندارد.

نَفِیْلَة (یا نَفِیْلَة یا نُثَیْلَة) دختر خَبَّاب بن کَلْب بن مالک بن عمرو بن زید مناة است که مادر عباس بن عبدالمطلب بوده است. (زرکلی، الأعلام، ج ۸، ص ۹) نفیله در ابتدا، کنیزی بوده متعلق به همسر دیگر عبدالمطلب یعنی فاطمه که آن را به شوهرش بخشیده، و سپس از پیوند عبدالمطلب با نفیله، عباس به دنیا آمده است و نسل بنی عباس به او منتسب هستند. از فاطمه هم پسرانی چون عبدالله (پدر پیامبر اکرم(ص))، ابوطالب (پدر علی - ع) و زبیر برای عبدالمطلب به دنیا آمدند. پس در حقیقت مادر بنی عباس، کنیز مادر بنی هاشم بوده است. به همین جهت زبیر حاضر نبوده است که عباس را به برادری بپذیرد. (علامه مجسی، بحار الأنوار، ج ۲۲، ص ۲۷۰ (به نقل از روضه کافی، ص ۲۵۸ - ۲۶۰). تاریخ یعقوبی، ترجمه فارسی، ج ۱، ص ۵۲۰ / ابن اثیر، الکامل، ج ۲، ص ۲۲)

۱۹- پیامبر (ص) پرچم خلافت را در روز غدیر برای ایشان برافراشت. و خداوند و فرشتگان و امت‌ها بر این امر گواهی می‌دهند.

۲۰- اما زمانی که خلافت در دست غیر صاحبانش قرار گرفت، گرگها و لاشخورها، بر سر آن به نزاع پرداختند.

۲۱- امر خلافت را فریبکارانه به صورت شورایی در آوردند؛ و چنان رفتار کردند که گویی ایشان اصلاً والیان حقیقی را نمی‌شناسند.

۲۲- به خدا سوگند که این مردمان، نسبت به جایگاه و پایگاه واقعی خلافت (و اینکه خلافت در اختیار چه کسی باید قرار گیرد) جاهل و نادان نبودند؛ بلکه بدینوسیله می‌خواستند چهره آن کسی را که خوب می‌شناختند (و حقانیت او را برای این کار، آگاهی داشتند) پنهان کنند و پوشیده بدارند.

۲۳- سپس بنی عباس ادعا کردند که خلافت، ارثی است که به آنها رسیده است. در حالی که آنها نه قدمی در این راه برداشته‌اند و نه سابقه‌ای در آن دارند.

۲۴- نام آنان جزء هیچ گروه مشهور و نام‌آوری یاد نمی‌شود. و در هیچ کاری یا قضاوتی، از میان آنان، داور انتخاب نمی‌شود.

۲۵- (در جریان سقیفه هم) ابوبکر و رفیقش عمر، آنها را شایسته‌ی خلافتی که به دنبالش بودند، و آن را برای خود گمان داشتند، ندیدند. (برای آگاهی از جریان مفصل سقیفه مراجعه شود به کتاب: «سقیفه» نوشته علامه عسکری، نشر کنگره، زمستان ۷۹، تهران)

۲۶- پس آیا اکنون بنی عباس ادعای چیزی را دارند که بر آنها تکلیف و واجب نیست. یا نکند که پیشوایان ایشان - ائمه (ع) - در هنگام گرفتن خلافت به ایشان ستم روا داشته‌اند؟!

۲۷- البته اگر نعمتها را ناسپاسی نمی‌کنید، باید بگوییم که (شما خودتان خوب می‌دانید که) علی(ع) به هنگام ولایت و خلافتش، خویشان شما را به خود نزدیک ساخت.

عباس بن عبدالمطلب عموی پیامبر اکرم - ص - دارای ۱۰ پسر بود که امیر مؤمنان علی(ع) در حکومت خود، چهار نفر از آنان را جزء کارگزاران خود قرار داد. بدین ترتیب که: عبدالله بن عباس (۳ قبل از هجرت - ۶۸ هـ) را فرماندار بصره، عبیدالله بن عباس (۱ - ۸۷ هـ) را فرماندار یمن، ثمام بن عباس را فرماندار مدینه، و قثم بن عباس (... - ۵۷ هـ) را فرماندار مکه ساخت. (خوبی (آیه الله)، معجم رجال الحدیث، ج ۱۴، ص ۷۶ / أسد الغابة، ج ۴، ص ۳۹۳ / الإصابه، ج ۳، ص ۲۲۶) و عبدالله بن عباس، جد بنی عباس است.

۲۸- ای بنی عباس! آیا پدر شما (یعنی عبدالله)، یا عبیدالله، یا قثم (که هر سه پسران عباس بودند)، نعمت و لطف علی(ع) را می‌توانند انکار کرد؟

۲۹- شما درباره فرزندان امام حسن مجتبی - ع - بد پاداشی را روا داشتید. کسانی که پدر و مادر آنها، هر دو پرچمهای هدایتگر بودند.

امام حسن مجتبی - ع - (۲ - ۵۵ هـ) پسران متعددی داشته‌اند که بعضی از آنان در کربلا شهید شدند و بعضی دیگر باقی ماندند و صاحب فرزندان بسیاری شدند و خود نسل مستقلی را تشکیل دادند که به سادات حسنی معروف شدند. اینان در طول سالهای خلافت اموی و عباسی، همواره یکی پس از دیگری، در شهرهای مختلف و علیه خلفای گوناگون، قیام می‌کردند و گاه پیروزی مختصر و محدودی به دست می‌آوردند، گاه شکست می‌خوردند و به

شهر دیگری می‌گریختند، گاه شهید می‌شدند، و گاهی هم اسیر و زندانی و شکنجه می‌شدند و در زندان به شهادت می‌رسیدند.

از جمله فرزندان امام مجتبی (ع)، پسری است به نام حسن، که به جهت جلوگیری از اشتباه شدن با نام پدرشان، او را حسن مُثنی (حسن دوم)، نامیده‌اند. حسن مُثنی (که شوهر فاطمه دختر امام حسین (ع)، نیز بوده است) در واقعه کربلا حضور داشت و بخاطر جراحاتش، بی‌رمق به روی زمین افتاده بود که بعداً شخصی، بدن نیمه جان او را پیدا کرده و به خانه می‌برد و پس از ماهها معالجه بالاخره بهبود می‌یابد.

این حسن مُثنی دارای ۵ پسر بوده به نامهای: عبدالله محض - ابراهیم - حسن مثلث - داود - و جعفر.

عبدالله محض خود دارای پسرانی بوده که در تاریخ خلافت عباسی اهمیت بسیاری داشته‌اند مانند محمد (نفس زکیه) - ابراهیم - موسی .

حسن مثلث (حسن سوم)، پدر علیّ عابد بوده که این علی هم، پدر حسین بوده که این حسین بن علی در ناحیه‌ای نزدیک مکه به نام «فَحّ» شهید شده است.

داود هم همان کسی است که وقتی به زندان افتاد، مادرش به امام صادق (ع) پناه آورد تا امام کاری کند که فرزندش آزاد شود و امام (ع) هم اعمالی را به او یاد دادند که به «اعمال اُمّ داود» مشهور شد و در کتابهای دعا (مثل: مفاتیح الجنان) آمده است.

خلفای بنی عباس، مثل منصور و مهدی و هادی و هارون الرشید و مأمون و معتصم و هر یک به فراخور حال خود ستمهای بسیاری را نسبت به کل خاندان پیامبر اکرم (ص) و بویژه سادات حسنی روا داشتند که ذکر همه آنها به درازا می‌کشد. کافی است به کتاب مقاتل الطالبیین مراجعه شود. (ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ترجمه: سید هاشم رسولی محلاتی /

نیز: علامه مجلسی: مرآة العقول، ص ۲۴۶ / نیز: مسعودی، مروج الذهب، ج ۳، ص ۳۱)

۳۰- نه بیعتی شما را از ریختن خون آنها باز داشت و نه سوگند و خویشی و پیمانی .

۳۱- چرا از کسانی که بی هیچ علتی اسیرشان کردید، در نگذشتید؟ به ازای کار کسانی

که در جنگ بدر از اسیر شما درگذشتند و او را بخشودند؟

در جنگ بدر، عباس عموی پیامبر، در سپاه دشمن بود. در پایان جنگ اسیر مسلمانان شد.

بسیاری از اسیران جنگ بدر، با دادن سر آنها (= فدیّه) خود را آزاد کردند اما عباس نزد رسول

خدا اظهار ناداری کرد. پیامبر فرمود: مالی که نزد أم الفضل همسرت، امانت گذاشتی و گفتی: «این مال ذخیره باشد» چطور شد؟ عباس گفت: گواهی می‌دهم که تو پیامبر خدایی، به خدا قسم که جز من و او، کسی از این امر اطلاع نداشته است. پس ناچار سر بهای خود و دو برادرزاده اش «عقیل» و «نؤفل بن حارث» را پرداخت و آزاد شد. (ابن هشام، سیره النبی، ج ۲، ص ۳۰۵)

منصور خلیفه عباسی، تعدادی از فرزندان و نوادگان امام حسن مجتبی (ع) را دستگیر کرد و در زندانی در کوفه، بنام «زندان هاشمیه»، محبوس ساخت. او به قدری بر آنان سخت گرفت که تنی چند از آنان در همان زندان جان باختند؛ از جمله: حسن بن حسن (=حسن مثنی)، و سه فرزندش ابراهیم و عبد الله و حسن مثلث. گروهی دیگر از همین خانواده را نیز از مدینه به زندان هاشمیه آوردند که البته پس از کشته شدن محمد و ابراهیم (فرزندان عبدالله محض بن حسن مثنی)، آنها را آزاد کردند. از جمله: ۱- جعفر بن حسن بن حسن، ۲- پسرش: حسن بن جعفر ۳- موسی بن عبدالله بن حسن ۴- داود بن حسن ۵- سلیمان و عبد الله پسران داود بن حسن ۷ و ۸- اسحاق و اسماعیل پسران ابراهیم بن حسن. (مقاتل الطالیین، ترجمه: ص ۱۸۵ به بعد)

۳۲- چرا زبان خود را از بدگویی به دیباج، و از ناسزاگویی نسبت به دختران رسول خدا باز نداشتید؟

منصور عباسی از عبدالله بن حسن بن حسن (ع) خواست تا جای پسرش محمد (دیباج) را - که علیه بنی عباس شورش کرده بود - نشان دهد. اما عبدالله امتناع کرد. منصور که به خشم آمده بود به عبدالله توهین کرد و گفت: «یا بن اللخناء = ای پسر زن بد بوی». عبدالله گفت: تو به من چنین می‌گویی؟ ای کاش می‌دانستم کدام یک از فاطمه‌ها، لخناء بوده است: فاطمه دختر حسین (ع)، یا فاطمه دختر پیامبر خدا (ص)، یا جدّه فاطمه دختر اسد بن هاشم؟ منصور گفت: هیچکدام از اینان.

ناگفته نماند که محمد پسر عبدالله در ماه رجب سال ۱۴۵ هـ در مدینه خروج کرد اما در نهایت به دست عمال منصور کشته شد. پسر دیگر عبدالله یعنی ابراهیم هم در همان زمان خروج کرد که پس از درگیری‌های بسیاری عاقبت در سال ۱۴۶ هـ در نزدیکی‌های کوفه کشته شد. (تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آینی، ج دوم، ص ۳۵۹)

- ۳۳- (البته این کار شما تازگی ندارد زیرا روزی ، در جریان سقیفه) جان و روح رسول خدا (یعنی فاطمه زهراء - س -) از ضربت تازیانه ، مصون و محفوظ نماند . پس اکنون چه انتظاری است که (خانواده و دیگر افراد) حرم او از آزار شما دور بمانند !
- ۳۴- جنایاتی را که خاندان ابو سفیان - بنی امیه - نسبت به اهل بیت - علیهم السلام - انجام دادند، با همه بزرگی اش ، باز در مقابل جنایات شما، کم و اندک به حساب می آید .
- ۳۵- چه بسیار نیرنگها و فریبکاریهای آشکاری که شما در دین به کار بردید ! و چه بسیار خونهایی که از رسول خدا (و خاندانش) برگردن شماست !
- ۳۶- آیا شما به گمان باطل خود ، خاندان پیامبر (ص) به حساب می آید، در حالی که آثار خون آنها هنوز در زیر ناخن های شماست !؟
- ۳۷- هرگز، هرگز. آنجا که اخلاق و خصلت ها، کسی را (از کسی دیگر) دور کنند، پیوند خانوادگی و خویشاوندی، هیچگاه نمی تواند کسی را به کسی نزدیک کند (چنانکه شما را هم نمی تواند به پیامبر نزدیک سازد) .
- ۳۸- (تأیید بر این مطلب آنکه) دوستی سلمان (با پیامبر و خاندانش) ، حکم خویشاوندی را برای او پدید می آورد . حالی که بین نوح و پسرش هیچ خویشاوندی وجود ندارد . پیامبر اکرم - ص - درباره سلمان فرمودند: *سَلْمَانٌ مِّثْلُ أَهْلِ الْبَيْتِ* = سلمان از ما اهل البیت است (علامه مجلسی، بحار الأنوار، ج ۲۲، صص ۳۲۶، ۳۳۰، ۳۴۸، ۳۷۴، ۳۸۵). از سوی دیگر خداوند در قرآن کریم درباره پسر نوح که از فرمان پدرش سرپیچی کرده است ، می فرماید : *يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ* = ای نوح ! او از اهل تو نیست، او عمل غیر صالحی است - فرد ناشایسته ایست (سوره هود، آیه ۴۶).
- ۳۹- ای کسی که می کوشد تا بدیها و زشتکاریهای بنی عباس را پنهان بدارد ! مکر و نیرنگ هارون الرشید نسبت به یحیی چگونه پنهان می ماند ؟
- هارون الرشید به یحیی بن عبدالله بن حسن بن حسن بن علی (ع) ، امان نامه داده بود که به او آزاری نرساند ؛ اما بعد با نیرنگ، امان نامه را از او پس گرفت و پاره کرد و سپس خود یحیی را نیز در زندان به قتل رساند. (ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ترجمه سید هاشم رسولی محلاتی، ص ۴۴۸)
- ۴۰- در مقام مقایسه - البته اگر داوری منصفانه صورت گیرد - هیچگاه هارون الرشید

مانند موسی بن جعفر (ع) نیست. مأمون شما هم هیچ زمانی نمی تواند مانند امام رضا (ع) باشد.

امام موسی بن جعفر - ع - (۱۲۸ - ۱۸۳ هـ) هفتمین ستاره آسمان امامت، و امام علی بن موسی الرضا - ع - (۱۵۳ - ۲۰۳ هـ) هشتمین آنهاست.

هارون الرشید (۱۴۹ - ۱۹۳ هـ) بن المهدي بن المنصور، پنجمین خلیفه عباسی است. او امام موسی بن جعفر - ع - را از مدینه به بغداد منتقل کرد و به تهمت اینکه ایشان از مردم برای خود بیعت می گیرد، آن حضرت را به زندان افکند تا آنکه ایشان بر اثر آزارها و شکنجه ها، در همان زندان به شهادت رسیدند.

مأمون (۱۷۰ - ۲۱۸ هـ) پسر هارون الرشید و هفتمین خلیفه عباسی است که امام رضا (ع) را از مدینه به خراسان آورد و در آنجا ایشان را با زهر مسموم کرد و به شهادت رساند.

۴۱- (شما دیدید که چگونه) **زبیری نتیجه گناه خود را چشید، و سخنان باطل و تهمت ها از فرزند فاطمه (س) بر طرف گردید.**

عبدالله بن مصعب بن زبیر دشمن علویان بود. او نزد فضل بن ربیع وزیر هارون الرشید رفت و از موسی بن عبدالله محض شکایت کرد و ادعا نمود که موسی (بن عبدالله محض بن حسن بن حسن بن علی - ع -) مرا به بیعت خود می خواند و هوای خلافت در سر دارد.

این سخن به گوش هارون الرشید رسید. هارون هر دو (زبیری و موسی) را فرا خواند و درباره آن سخن از آندو پرسش کرد. زبیری ادعای خود را تکرار کرد اما موسی شدیداً تکذیب کرد و تقاضای مباحله نمود. زبیری ابتدا زیر بار نمی رفت اما با فشار فضل بن ربیع، مباحله را پذیرفت و سپس موسی، عذاب الهی را برای زبیری از خداوند خواستار شد. هارون، موسی را به زندان انداخت و زبیری را آزاد کرد. عصر همان روز به هارون خبر دادند که بدن زبیری به شدت ورم کرده و سیاه شده است، و پس از ساعاتی مرده است. بر اثر این حادثه دروغگویی زبیری آشکار شد و هارون دستور داد که موسی را از زندان آزاد کنند. (مسعودی، مروج الذهب، ص ۳۵۱. البته ابر الفرج اصفهانی در مقاتل الطالبیین (ترجمه: ص ۴۳۹) / و نیز خطیب بغدادی در تاریخ بغداد (ج ۱۴ - ص ۱۱۲)، این ماجرا را به یحیی بن عبدالله محض نسبت داده اند نه موسی بن عبدالله)

۴۲- آنان ابتدا با امام رضا (ع) بیعت کردند، ولی دیری نگذشت که به کشتن او تغییر رأی دادند. گویی که نیمی از روز را بیدار شدند و راه درست را یافتند اما باز دوباره کور و گمراه

گردیدند.

۴۳- دریغا و افسوس بر آن مردمانی که بعد از یافتن خوشبختی، دوباره بدبخت شدند؛ و بعد از یافتن راه سلامت، دوباره به هلاکت و نابودی افتادند.

۴۴- آن استخوانهای پوسیده در صحرای کربلا، هر چند که از هم پاشیده بودند، اما رفتار بسیار بدی را از ایشان (= بنی عباس) مشاهده کردند.

متوکل (خلافت از ۲۳۲ تا ۲۴۷ ه.ق) نسبت به خاندان علوی، بسیار بد رفتار بود. از جمله کارهای ناشایست او آن بود که دستور داد قبر امام حسین (ع) را با خاک یکسان کنند و روی آن زراعت کنند و در اطراف آن پاسگاههایی ایجاد کرد و مأمورانی را گماشت تا هر کس به طرف قبر امام برود، او را دستگیر کنند و نزد متوکل ببرند، و او هم دستور قتل یا شکنجه آنها را صادر می‌کرد. (مقاتل الطالیین، ترجمه: ص ۵۵۰)

۴۵- آنها نه از ابومسلم خراسانی گذشت کردند، با وجودی که برای ایشان خیرخواهی می‌کرد؛ و نه پیمانها و سوگندها توانست هُبَیری را از مرگ نجات دهد.

ابو مسلم خراسانی (۱۰۰ - ۱۳۷ ه) حق بزرگی بر گردن بنی عباس دارد به طوری که بسیاری او را مؤسس حقیقی دولت بنی عباس می‌دانند. اما چون قدرت او در خراسان بالا گرفت، منصور عباسی با نیرنگ و فریب، او را به بغداد فرا خواند و سپس با اشاره او، غلامانش که پشت پرده پنهان شده بودند، بر سر ابو مسلم ریختند و بدن او را قطعه قطعه کردند. (زرکلی، الأعلام، ج ۳، ص ۳۳۷. / نیز: ابن خلکان، وفيات الاعیان، ج ۳، ص ۱۴۵. تاریخ یعقوبی. ترجمه محمد ابراهیم آینی. ج دوم، ص ۳۵۶)

هَبَیری یعنی یزید بن عمر بن هُبَیره (۸۷ - ۱۳۲ ه) که یکی از والیان دوره بنی امیه بود و در ابتدا حاکم شهر قنسرین شد و سپس در سال ۱۲۸ ه به امارت دو شهر بصره و کوفه رسید. با شروع کار بنی عباس، با آنها جنگید اما منصور عباسی به او امان نامه داد و او هم بعد از پیمانهای محکم و سوگندهای غلیظی که از وی گرفت خود را تسلیم منصور کرد. سفاح برادر منصور به این عهد و پیمان وفادار نماند و او را کشت. (ابن خلکان، وفيات الاعیان، ج ۶، ص ۳۱۳. / نیز: زرکلی، الأعلام، ج ۸، ص ۱۸۵)^(۱)

۴۶- نه بر امانی که به اهل موصل دادند، وفادار ماندند؛ و نه نسبت به عموی خویش، بردباری و صبوری نشان دادند.

در اوایل قدرت یافتن بنی عباس، مردم شهر موصل عراق، بر حاکم تازه خود محمد بن صول تاختند و او را تاراج کردند و سپس بیرونش نمودند. ابوالعباس سفاح، برادرش یحیی بن محمد را به عنوان حاکم شهر موصل تعیین کرد. وی به اهل موصل امان داد و اعلام کرد که هر کس داخل مسجد شود در امان است. یحیی آنگاه مردان مسلحی را بر درهای مسجد گماشت. سپس دستور داد مردم داخل مسجد را به قتل برسانند. آنها هم کشتار فجیعانه‌ای از مردم شهر موصل به عمل آوردند؛ به نوشته یعقوبی تعداد کشته‌ها ۱۸ هزار و به قول ابن اثیر در «الکامل» ۱۲ هزار نفر بوده است. و چون شبانگهان صدای شیون زنان شوهر کشته بلند بود؛ یحیی دستور داد تا سه روز تمام زنها و بچه‌ها را نیز کشتند. این ماجرا در سال ۱۳۲ هـ اتفاق افتاد. (تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آینی، ج دوم، ص ۳۴۱)

عبدالله بن علی بن عبدالله العباس (۱۰۳ - ۱۴۷ هـ)، عموی منصور، و همان کسی بود که آخرین خلیفه اموی یعنی مروان بن محمد را شکست داد و دمشق را فتح کرد و ۸۰ نفر از ناموران بنی امیه را کشت و دمشق را آماده ورود سفاح نمود و خود امیر شام شد. اما پس از به حکومت رسیدن منصور، علیه او خروج کرد. منصور هم ابومسلم را به جنگ او فرستاد و ابو مسلم پیروز شد و عبدالله به بصره گریخت و نزد برادرش سلیمان بن علی - که حاکم بصره بود - پنهان شد. منصور، بعد از آگاهی از این مطلب به او امان داد و برای او اطاق مخصوصی در کاخ ساخت و گفت که باید تحت نظر خودم باشد. سپس به پای دیوار آب انداختند و بعد از مدتی خانه را بر سرش فرود آمد و مرد. (تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آینی، ج دوم، ص ۳۵۸ / نیز: الاعلام، ج ۴، ص ۱۰۴)

۴۷- این پیام را به بنی عباس برسان (و به آنها بگو) که شما بیهوده ادعا مکنید که اختیار حکومت را در دست دارید، (اگر چشم باز کنید می‌بینید که) حاکمان واقعی، اینک غیر عربها هستند.

یحیی بن خالد برمکی (۱۲۰ - ۱۹۰ هـ) دوازده ساله بود که حکومت عباسیان را گرفت و یحیی در سایه دولت ایشان پرورش یافت. یحیی ۲۹ ساله بود که هارون الرشید به دنیا آمد (۱۴۹ هـ) مهدی عباسی، یحیی را مربی پسرش هارون ساخت. هارون به دست یحیی تربیت شد، و

وقتی در ۲۱ سالگی (در سال ۱۷۰ هـ) حکومت را به دست گرفت، تمام اختیارات حکومتی را به یحیی سپرد. هارون الرشید، یحیی را پدر خطاب می‌کرد؛ زیرا او با فضل پسر یحیی، از یک مادر شیر خورده بودند. این نفوذ برمکیان در دستگاه خلافت عباسی تا سال ۱۸۷ هـ ادامه یافت و از آن پس بود که هارون الرشید ایشان را به کلی برکنار کرد. (ابن خَلَّکان، وفیات الأعیان، ج ۶، ص ۲۱۹. نیز: زرکلی، الأعلام، ج ۸، ۱۴۴)

هارون در سال ۱۹۳ هـ درگذشت و سه پسرش به نامهای امین (از مادری عرب به نام زبیده)، مأمون (از مادری ایرانی)، و معتصم (از مادری ترک) به ترتیب حکومت را در دست گرفتند. در دوره مأمون باز ایرانی‌ها (همچون فضل بن سهل و حسن بن سهل) در دستگاه خلافت نفوذ یافتند. و در دوره معتصم کم‌کم، ترکها اختیارات حکومتی را در دست گرفتند و بقدری در کار حکومت پیش رفتند که براحتهای خلیفهای را عزل می‌کردند و می‌کشتند و خلیفهای دیگر را جای او می‌نشانند. چنانکه متوکل را کشتند و پسرش منتصر را خلیفه ساختند. صد ساله دوم حکومت عباسی‌ها را، عصر ترکی نامیده‌اند (از سال ۲۳۲ تا ۳۳۴ هـ). (همان. و نیز: حرّجی زیدان: تاریخ آداب اللغة العربیة، ج ۱، ص ۴۶۰)

۴۸- دیگر چه فخری برای شما در منابر و تخت‌هایتان باقی مانده است، حالی که دیگرانی غیر از شما در آنجاها فرمان می‌رانند و حکومت می‌کنند.

۴۹- آیا هیچ پرچمی هست که بر افتخارات شما بیفزاید؟ در حالی که پرچمها در مخالفت با شما به جنبش درآمده‌اند؟

۵۰- ای شراب فروشان و باده‌گساران! دست از فخر فروشیهایتان بردارید؛ و آن را به کسانی وانهد که در هنگامه کارزار، با خون معامله می‌کنند.

۵۱- افتخار را وانهد برای کسانی که اگر روزی مورد پرسش واقع شوند، بسیار می‌دانند (و آنهاوند که عالمان واقعی بشمار می‌روند)؛ و از سوی دیگر به آنچه که می‌دانند بسیار عمل می‌کنند.

۵۲- آن سرورانی که جز برای خاطر خدا خشمگین نمی‌شوند، و هرگاه داوری کنند (یا حکومت)، حکم خدا را تباه نمی‌سازند.

۵۳- آنانی که از خانه‌هایشان همواره صدای تلاوت قرآن به گوش می‌رسد. در حالی که همزمان با آن در خانه‌های شما صدای تار و آواز بلند است.

۵۴- آیا «عُلَیَّه» از شماست یا از ایشان؟ و آن پیر آوازخوانان، یعنی «ابراهیم»، متعلق به شماست یا به ایشان؟!

عُلَیَّه (۱۶۰ - ۲۱۰ هـ) دختر مهدی عباسی است . مادر او کنیزی آوازه خوان و خوش صدا بود به نام «مکنونه» که در زمان منصور عباسی، او را برای مهدی خریدند. مکنونه بر مهدی عباسی بسیار تسلط داشت. عُلَیَّه نیز چون مادرش آوازه خوان شد. وی شعر هم می سرود و در اشعارش به دو غلام به نامهی طَلّ و زَشا تَعَزَّل می جست. (عمر فَرّوخ، تاریخ الادب العربی، ج ۲، ص ۱۸۶)

ابراهیم (۱۶۲ - ۲۲۴ هـ) نیز فرزند مهدی عباسی است. مادر او زنی ایرانی به نام «شکله» بود. پدر شکله به نام شاه افرند، از یاران مازیار بود که به همراه او کشته شد و دخترش یعنی همین شکله که کودک بود به اسارت نزد منصور آورده شد. منصور او را به یکی از زنان دربار به نام مُحیّیة سپرد تا او را پرورده. وقتی شکله بزرگ شد، روزی مهدی او را دید و خوشش آمد و به دربار برد و ابراهیم از همین مادر به دنیا آمد. ابراهیم هر چند مردی ادیب بود اما بیشتر عمر خود را به آوازخوانی و خوشگذرانی و شرابخواری سپری کرد. (وفیات الاعیان، ج ۱، ص ۳۹ / نیز: عمر فَرّوخ، تاریخ الادب العربی، ج ۲، ص ۲۳۰ / نیز: زرکلی، الاعلام، ج ۱، ص ۵۹)

۵۵- هرگاه اهل بیت (ع) سوره‌ای از قرآن را تلاوت می‌کنند، امام شما ابراهیم، در مقابل، ترانه می‌خواند و به این اشعار مترنم می‌شود که: «بایست تا بر ویرانه‌هایی که گذشت زمان آنها را از بین نبرده است، بگرییم ....» .

۵۶- در خانه‌های آنان نه میخانه و میکده‌ای است، و نه زاویه‌ای برای پلیدی‌ها و زشتکاریها (نه شراب یافت می‌شود نه بدی) .

۵۷- آنها را، نه خواجه و ملیجکی است که در کنارشان بیتوته کند و همنشین آنها باشد؛ و نه بوزینه‌ای که خود به تنهایی، خدمتکارانی داشته باشد .

امین عباسی، خواجهگان و غلامان بسیاری را برای هم نشینی خود برگزیده بود. مادرش زبیده نیز میمون باز بود. متوکل هم ندیمی خنثی داشت به نام عبّاده .

۵۸- خانه آنان و جایگاه واقعی ایشان، خانه خداست با تمام متعلقاتش از جمله: رکن و کعبه و پرده و چاه زمزم و کوه صفا و حجر اسماعیل و کُلّ حرم مکه .

۵۹- هیچ سوگندی را در کتاب خدا به یاد نداریم، مگر آنکه می‌دانیم که بدون تردید

اینانند که مورد قسم واقع شده‌اند و خداوند به ایشان قسم خورده است .
۶- درود خداوند بر آنان باد، در هر کجا که یاد شوند. زیرا ایشانند که پناهگاه و دست‌گیران واقعی مردمانند .

نتیجه:

خاندان بنی عباس نیز مانند خاندان بنی امیه برای تأسیس و تثبیت حکومت خود به کشتار وسیعی دست زدند و مردم شهرهای مختلف از عراق و خراسان و شام و مصر را تحت فشار و شکنجه قرار دادند که از این میان خاندان بنی هاشم سخت‌ترین آزارها را از ناحیه آنان دیدند که نمونه‌هایی از آنها را ابوفراس حمدانی در قصیده‌اش آورده است.

منابع:

- ۱- علامه امینی: الغدير .
- ۲- عمر فروخ: تاريخ الادب العربي
- ۳- زرکلی: الاعلام
- ۴- ابوالفرج اصفهانی: مقاتل الطالبیین، و نیز الاغانی
- ۵- علامه مجلسی: بحار الانوار، و نیز مرآة العقول
- ۶- ابوفراس حمدانی: دیوان
- ۷- یعقوبی: تاريخ یعقوبی (ترجمه محمد ابراهیم آیتی)
- ۸- ثعالبی: یتیمه الدهر
- ۹- جرجی زیدان: تاريخ آداب اللغة العربية
- ۱۰- خویی (آیه‌الله): معجم رجال الحديث
- ۱۱- مسعودی: مروج الذهب
- ۱۲- ابن هشام: سيرة النبي
- ۱۳- ابن خلکان: وفيات الأعيان